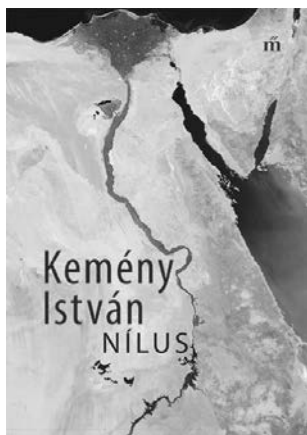

KLAJKÓ DÁNIEL

„Igazi nagy költő szeretnék lenni”

KEMÉNY ISTVÁN: NÍLUS

Magvető Kiadó
Budapest, 2018
88 oldal, 2699 Ft

Az idézett mondat Kemény István *Lúdbőr* című esszéjében olvasható. A tavaly megjelent kötet a kétezres évek elejétől írt politikai, történelmi és irodalmi tárgyú esszéket gyűjtötte össze. Kevesen vállalják ilyen őszintén, hogy még mindig hisznek a nagy költőkben, sőt, ők maguk akarnak azzá lenni. E kritikának nem célja eldönteni, hogy nagy költő-e Kemény István. Elég, ha annyit mond: nagy versek írója. *A királynál* (2012) című kötet nagyívű vállalkozás, amely a hazavers és a politikai líra esztétikai újradimenzionálását hajtotta végre. *A Búcsúlevél* és a *Nyakkendő* azóta is hivatkozási pontja vagy elrettentő példája e poétikai közléstípusnak. Ugyanakkor épp a nagy versek jelenléte lehet neuralgikus pontja egy-egy frissen megjelent Kemény-kötetnek: szűkíti az interpretációt, és elvonhatja a figyelmet a verseskönyv más darabjairól.

A *Nílus* a 2018-as könyvfesztiválra jelent meg, és igen, van benne nagy vers. A négy ciklusra osztott verseskönyv nyitó (*Duna*) és záró (*Nílus*) folyó-verse a legerősebb. Ez a két szöveghely a recepció által sokszor hangoztatott tudatos értelmezési nehézség, merész képalkotás és éles vágások helyett, egyszerűségével, dallamosságával, érzelmességével hat olvasójára. Mindkét ciklust egy-egy poéma alkotja, és a költői ént, a megszólaló alanyt teszi meg témájául. *A Rakpartos ballada* versbeszélője kommunikációs nehézségbe ütközik, miközben a hétköznapiság „csodáit” igyekszik magyarázni hallgatóinak: „visszajöttem ide inkább // megvizsgálni ezt a hajnalt / miből nyúlik ki a rakpart // honnan égbolt honnan város / üljetek le magyarázok // éreztétek amit érzek / igazából semmiségek” (9). A vers zárlatában bekövetkező szívszerű működés esztétikai tudósítója is csak ő lehet: „továbbfutnak fejcsóválva / ágat rúgnak a Dunába // barna vizsla ugrik érte / messze ér a szívverése // hullámot vet visszhangot hajt / megdobbán az egész rakpart” (11). A kötet záró darabja, a *Nílus* meglátásom szerint később is emlegetett eleme lesz a Kemény-életműnek. Egy életpálya-allegóriaként olvas-

”

hatjuk, ami izgalmas polémiába lép megelőző verseskötetek szövegeivel. A kritika címébe idézett részletből, illetve a Keménnyel készült interjúkból, beszélgetésekből tudhatjuk, mennyire fontos számára a nyomhagyás problémája. Éppen ezért a Kemény-oeuvre jellegzetes pillanata a számvetés. Az *Élőbeszédet* záró *Célszerű romokban* olvashatjuk a következő sorokat: „és bár a helyzet nem túl sokat változott / valami csoda folytán mégis vannak / gyerekeim, múltam, sőt, gerincem, / egyszóval, hogy ma mennyivel boldogabb vagyok, / és váratlanul / és ennek ellenére / és e pillanatban / és vigasztalhatatlanul / a régi önmagamat kezdtem el siratni / mert mégis csak elárultam őt, / és luxus minden, ami azóta lettem,” (75). Az önmagát folyton megkérdőjelező, az otthont, a családot újraértelmező hang hallható ki *A királynál* egy szöveg helyéből is. A *Távoli Olümposzban* így szól a versbeszélő: „és mátriárka-pátriárka sem / lettünk mi, nemhogy Héra és Zeusz, / csak kétgyerekes, átlagos szülők, és / auránk se lett, csak azt éreztük együtt, / hogy rögeszmésen értjük félre egymást, / legyen szó pénzről, Istenről, hazáról, / jóról, gonoszról, egymást elhagyó / örökké váló, megbolonduló, / külföldre költöző barátainkról, / miniszterelnökökről és gitáros / zsenikről, életekről, állatokról, / keresztényekről és zsidókról és / megint a pénzről, és naponta így / gyilkoltuk egymást évre év, fanyar / mosollyal néha megjegyezve, hogy / másokhoz képest boldogok vagyunk, / míg mind a kettőnkben világra nem jött, / egy szép leánnyá, délceg ifjúvá nem / serdült a mérhetetlen úr, de még / így is majdnem sikerült.” (78) A két idézett szöveg helyével szemben a *Nílusban* a magát megszólító lírai én elfogadja a helyzetét, és megbékél önmagával, illetve a családban betöltött szerepével is: „csak most az egyszer gondold át, Nílus, mi vagy, / mi minden, / pusztába kivonult remetefolyó, / erős, szívós, aszketikus folyó, / megbízható, türelmes folyó, / jó szülő, / derék és dolgozó nőket, férfiakat / neveltél fel és táplálsz most is, / akik szeretnek, tisztelnek, becsülnek, / nyugodj meg, Nílus, / megtetted a dolgodat, / és örülj egy kicsit, / mert most már / Nílus is maradsz: / a sós vízig kitarító / el nem párologó / mindig újra váratlan / meglepetés egyszeri véletlen / csoda” (82). Az idézet másik jelentéshorizontját sem felejtethetjük, amely az egyiptomi folyó kulturális, mitikus szerepét implikálja. Bibliikus mozzanatok sokaságában játszik fontos szerepet a Nílus, gondoljunk csak Mózes második könyvére, melyben az életet adó folyó vérré változik. Azon természeti csodák egyike a Nílus, mely a sivatag közepén nyújt termékeny talajt oázisoknak, és állattenyésztésre alkalmas területet kínál. Az áradás képzete felidézheti bennünk a kötet egy másik szöveg helyét, ahol azt olvashatjuk: „Minden ártér.” (49) E citátum pedig egyfelől Kemény előző regényének, a *Kedves ismeretlennek* azon momentumát idézi, amikor Nyéken az elbeszélő édesapja elmagyarázza fiának, milyen geológiai és történelmi kontamináció alkotja a lapályt. E kettő ismeretében pedig lehetővé válik az ártér kulturális térként való értelmezése. Harmadik elemként pedig e jelentésháléhoz kapcsolódik a két folyó-vers révén közrefogott textuális tér, amely így maga is ártérként interpretálható.

A kötet sokféle megszólalásformát (helyzetvers, szerepvers, dialógus, prózavers, egysorosok és hosszúversek) mutat fel, mégsem érezhető, hogy túlságosan heterogén szövegtest állna össze végül, ugyanis az egyes motívumok, kérdéskörök át-átszövik az egymás után következő verseket. Például rendkívül szervesen bontakozik ki a kötet nyitánya. A *Rakpartos ballada* után rögtön a *Kommunikáció* következik, amely az első verskommunikációs aktusbéli nehézséget közéleti szintre módosítja: „Érzékenyen az érzékenyeknek, / Eltompulva az eltompultaknak, / Magyarul a magyaroknak, / Németül a németeknek, / Meghatottan a meghatottaknak, / Ironikusan az ironikusoknak, / Felkészülten a felkészülteknek, / Ugyanazt min-

dig ugyanazoknak.” (15) Zárásképpen pedig – az ugyan nem túl magas esztétikai módon ki-munkált szöveg erős zárómondatával – az egész aktus értelmetlenségét, visszavonását olvashatjuk: „Ugyanazt mindig ugyanazoknak, / Mintha ki se nyitná a szádát.” (15) E két szöveg hely után pedig az *Egy emlék* következik, ahol szintén hasonló közlésbéli nehézségekbe ütközik a versbeszélő. A *Nílus* másik jellemző szövegösszetartó ereje a politikai, a történelmi és közéleti hang eltörése (*Zsidókeresztény társas, Hipnoterápia, Növényvédők dala*, stb.). A jól szerkesztettség ellenére is található egyenetlenség a kompozícióban, ez főként ott domborodik ki, ahol a kötet gyengébb darabjai olvashatók (*Régi vita szilánkjá, a téma talán Kína volt, Taxiban, Avasi kísérelő*). Ez az egyenetlenség abból is fakadhat, hogy több alkalmi vagy felkérésre írott vers is helyet kapott a kötetben. Szép gesztus, hogy Kemény saját szövegében (*Nyilas Attila ötvenedik születésnapjára, Hogy milyen lesz ötvenévesnek lenni?*) üdvözlí ötvenéves barátait, Bartis Attilát és Nyilas Attilát, de ezek a darabok megakasztják a kontinuitást, és esztétikailag sem erősek.

Ha a kötet fő motívumait akarjuk felfejteni, akkor az állat-gép dichotómiáját kell megemlítenünk. Kemény kötete az egyre inkább technofób világ sajátosságait tárja fel, és megmutatja, hogyan változik az ember e technikai vívmányok korában, miképpen veszíti el humanoid voltát. Ezáltal egy most igencsak divatos narratívába írja be magát. Elég csak Tóth Kinga remek könyveire, az *All Machine*-re és a *Holdvilágképűekre* vagy Németh Zoltán *Kunstkamera* és *Állati férj* című verseskötetére gondolnunk. Keménynél a civilizáció kezd állatiasodni a *Növényvédők dala* című versben („Valószínűtlenre szelídítve / csordában élek Bulgáriától Normandiáig, / száraz szabadságot legelek / a kivilágított szavannán, / és jogosnak érzem, hogy vadásznak rám.”, 21). A lírai én egyes szám első személyben mesél egy csorda nevében, akikre ráomlott az európai szellemiség utolsó tartópillére („Nem panaszkodom, én akartam így / négy lábon stabilabb, Európa fikció volt”, 21), és a külvilág különböző fenyegetettségének (ragadozók, bizottság) vannak kitéve. Izgalmasan montírozódik össze az animalitás és a jövő a kötetben („nézem ahogy jön a jövő, / szelíd erős mindenevő”, 10). A fentebb idézett szöveghelyet a kissé frázisszerű *Internet* című egysoros („A szó elszáll, és megmarad.”, 22) követi. Talán e példákban jól látható, hogy Kemény István versesbeszélője a jövő és a már meglévő kulturális értékek ambivalens kapcsolatára figyelmeztet. A *Címszó az ásványlexikonból* című vers egy technikai fogalom involválása („*Singularit*: az emberi értelem számára áthatolhatatlan, / ásvánnyá sűrűsödött jövőkép.”, 62) révén konnotálja az eljövendők kiismerhetetlenségét. Izgalmasan kapcsolódnak a jövő tematikájú szöveghelyekhez azok a darabok, ahol Kemény István verseskönyve a múlttal való elszámolást teszi meg témájául. A *Különleges osztag álma* a jelen társadalom jellemző betegségét, a múlttal való szembenézés hiányát, annak tagadását viszi színre: „Hun királyt temetünk, ez szinte biztos: / a titkos sírját ásuk a rabtársakkal, / vagy egy lágert tüntetünk el éppen: / most ültetjük fölé a nyírfaerdőt. Vagy / esetleg minden határozott cél nélkül / titkolunk valamit egész életünkben?”, 48). A technikai eszköz másképp is helyet kap a *Nílusban*. Az *új porszívó* egy igen zavarbaejtő poémája a kötetnek, ugyanis itt megfigyelhető a Kemény-poétikára jellemző titokzatosság, rejtélyesség, durva képtársítás. A versben egy hétköznapi használati tárgy, a porszívó kap állati, emberi és mitikus hasonlításokat – itt érzékelhető e merész képzettársításon Kemény ironiája is: „Két napja áll és fekszik a konyhapadlón / türelmesen: kicsi zarándoktemplom, / késre váró áldozati állat, Isten üres báránya, / az új porszívó, már csak egy kávézással / az első takarítás előtt.” (42)

A *Nílus* másik kötetsszerző ereje a rációt, az igazságot vesztett világ ábrázolása. Más képpen – az interjúkban Kemény István által is emlegetett – a post-truth korszak definiálásának kísérlete. E jelentéshálóba illeszthető a kötet hátoldalán szereplő idézet is, amely, a Kemény-életműből már jól ismert, „kétszer kettő” szófordulatot jeleníti meg: „Kétszer kettő az négy, mondtam, de kiröhögtek. / AZ ÚJKOR VÉGE táblát ásták be a földre.” (16) Az említett szófordulat még a 2006-os *Élőbeszéd*ben került elő, és egy episztemológiai problémát érintett: „Kétszer kettő az négy. / Ha sosem mondd – elfelejtik. / Ha túl sokszor mondd – nem hiszik el.” Kemény lírai énje itt még arra figyelmeztetett, hogy a túl kevészer és a túl sokszor mondás is az igazság, a jelentés diszlokációs folyamatával jár együtt. Ezzel szemben a „kétszer kettő” jelen kötetbéli újrakontextualizálása az el-elmozduló igazság problémája helyett egyfajta állandó állapotot implikál, ahol az elmozdulás már nem visszaállítható, és a lezártág állapotát konnotálja. A *Délig* című ciklusban négy-öt verset (*Egy emlék, Patai második éneke, Személyi edző utasításai* stb.) is olvashatunk, melyek a ráció nélküli („Szóval, mint azt más forrásokból / már bizonyára tudják / nincs igazság.”, 19) társadalom korrajzai. E fentebb említett új léthelyzet beálltát erősíti egy másik szöveghely is: „...elfárad egy valóság, / egy nonszensz pihenten ébred, és.” (49) A *Patai második éneke* versbeszélője az örületet ajánlja alternatívaként, és mi lehet annál nagyobb örültség, mint egy rációt vesztett világban igazságot keresni: „Képzeld, ma ezzel ébredtem: / ha már megőrülünk, / örüljünk meg rendesen. // Egy szó, mint száz, az igazságot / fogjuk keresni.” (19)

Hat év után nagy elvárásokkal olvashatjuk Kemény István legújabb verseskötetét, amit a fülszöveg „tetőzésnek” és „továbblépésnek” aposztrofál. Meglátásom szerint túlzás e jelzők használata, ugyanis túl nagy poétikai ellépések nem történnek az eddigi életműhöz képest. Kemény érdeklődése eddig is a közéletiségre és a politikára, a technikára és a jövőre, a múlt-ra és a történelemre irányult. Az *Élőbeszéd* óta költői nyelvét pedig a redukció, az egyszerűsödés jellemzi. Ez azonban nem feltétlenül probléma, hiszen a *Nílus* méltó folytatása egy nagyszerű életműnek. Minden gyengesége ellenére tartogat katartikus pillanatot. Mégis bírom abban, hogy a következő Kemény-kötetben egysorosok helyett hosszabb, jobban megalakított szövegeket olvashatunk, még koherensebb kompozícióval.